

SZKÍTAKORI TEMETŐ KESZNYÉTEN-SZÉRŰSKERTEN 1984–85. évi ásátás eredménye

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

A Herman Ottó Múzeumnak 1972-ben egy edényt és egy lándzsát ajándékozott *Galuska Imre* kesznyéteni református lelkész. A régészeti tárgyak a mai tsz-műhellyel szemben levő régi fűrész helyén kerültek elő.¹

Az edény világosbarna, korongolt, pereme kissé kihajlik. Restaurált, kiegészített. Ltsz. 72. 22. 1. Sz. átm.: 8,5 cm F. átm.: 4 cm M.: 8,2 cm. A *lándzsahegy* (Ltsz.: 72. 22. 2) vas, hüvelye hosszú és átfúrt, levelén borda fut végig. H.: 26,2 cm, hüvely átm.: 2 cm (2. kép).

A lelőhelyet legközelebb csak 1984-ben bolygatták, amikor a Szabadság Mgtsz szolgáltató házat épített, s az alapozásnál sírokat találtak. A leleteket Pusztai Imre ágazatvezető jelentette a múzeumnak. 1984 telén leletmentést, majd 1985-ben tervásatást végeztünk.²

A lelőhely (1. kép) a Sajó és a Tisza által közrefogott háromszögben van, a Sajó egyik kanyarulatában, a folyótól északra elterülő lapos kiemelkedőn, Kesznyéten község nyugati szélén.³

Az első két sírnak csak a leletanyaga van meg. Valószínű, hogy hamvasztások voltak. 3–16. sírokat tártunk fel a leletmentéskor, 17–20. sírokat azonosítottuk, 21–36. sírokat az ásátás során kerültek elő. A megbolygatott, azonosított és feltárt 36 sírból csontvázas a 3., 4., 6., 9., 10., 14., 15., 21., 22., 24., 28., 29., 32. azaz 13 sír. Hamvasztásos az 1–2. 5., 7., 8., 11., 12., 13., 16., 17., 18., 19., 20., 23., 25., 26., 27., 30., 31., 33., 34., 35., 36. azaz 23 sír.

A csontvázas sírok közül a 3. és a 4. hasonfekvő. A 3. csontváz bal karcsontja a koponya fölött helyezkedett el, s a könyök táján nyugodott a koponya. A jobb karcsont behajlított, lábai felhúzottak, *tájolása* K–Ny. Ny–K tájolású hat sír (4., 6., 21., 24., 28., 32.).

DNy–ÉK tájolású négy sír (9., 14., 15., 29.), ezeket behajlított karral, felhúzott lábakkal temették el. Két sír tájolása DK–ÉNy (10., 22.), mindkettő szinte nyújtott. A temető eddig feltárt részében is többféle *temetkezési sajátosság* figyelhető meg, melyek egy része a korai vaskorból (pl. zsugorított temetkezés) került át a szkítakorba és vannak olyanok is, melyek tovább éltek a kelták betelepődése után is (pl. kő sírba helyezése és a zsugorított temetkezés is). Figyelemre méltók a *kettős sírok*. A 4., 5. és 10., 11. síroknál figyelhettük meg, hogy egy csontvázas sír mellett egy hamvasztásos volt. A 4. sír csontvázának törzse hason feküdt (mint a 3. síré), a tőle délre a sírfolttól 10 cm-re kezdődött az 5. sír. A váz (4. sír) mélysége 115 cm, a hamvaké (5. sír) csak 57 cm. A váz mindkét esetben melléklet nélküli volt, tehát a 10. sír is. Vele egy mélységben, azaz

1. HOM. Évk. XII. (1973.) 600.

2. HOM. Rég. A. 1749–85. sz.

3. Lásd még *Hellebrandt M.*, 1986. HOM Közleményei 24/1986. 21–22.

1. kép. Lelőhelytérkép

75 cm-re volt, a bal lábszártól 10 cm-re nyugatra egy kis korsó és orsógomb, ezektől 15 cm-re voltak a hamvak.

Említésre méltó még, hogy a 28. csontvázas sírtól a 31. hamvasztásos sír 70 cm-re volt, a 28. sír 53 cm mélységben, a hamvasztásos 49 cm mélyen feküdt. A 32. csontvázas sírtól a 30. hamvasztásos 45 cm-re volt, a 32. sír mélysége 72 cm, a 30. sír mélysége 25 cm. A 28. és a 32. sírok szintén melléklet nélküliek, mint a 4. és 10. sírok is.

A 13 feltárt csontvázas sír közül hét melléklet nélküli (4., 9., 10., 14., 24., 28., 32.), ezek úgy oszlanak meg, hogy mindenféle tájolás van köztük. A mellékletek száma egy a 6. sírban, kettő a 3., 15., 22. sírban és hat darab a 27. sírban, nyolc darab az 5. sírban, 14 darab a 34. sírban, 32 darab a 12. sírban, s végül 50 darab volt a legtöbb melléklet, ezt a 13. sírhoz tették, itt gyöngysor szeméi révén jött ki a magas mellékletszám.

Kő három sírban is előfordult, így az 5., 13., 16. hamvasztásos temetkezésnél. Az 5. sírban különlegesség, hogy két kisebb vörös színű kővel volt alátámasztva a nagyobb, fehér színű. A két vörös kő között egy kicsi, kettős csonka kúp alakú edényke cserepeit találtuk meg hiánytalanul, lehetett restaurálni (6. kép 1.). Említésre méltó, hogy mindhárom esetben a sír szélén voltak a kövek. A sírok főbb jellemzőit és fontosabb leleteit összesítő táblázat mutatja be (7. kép).

A sírok mélysége 20 cm-től 115 cm-ig váltakozik, a legmélyebben két csontvázas sír feküdt. A csontvázas sírok közül hármat bal oldalra fektettek (3., 6., 14.), jobb oldalra hatot (4., 9., 15., 21., 28., 29.), szinte nyújtott a 10., 22. és a 24., békafekvésben volt a 32. csontváz. Az adatok százalékos értékelése a teljesnek mondható feltárás után lehetséges, akkor adhat hű képet az egykori temetkezésről.

Több szkítakori temetőben megfigyelhető a *kettős sír*, így például Tápiószelén⁴ a 4. sírban két csontváz volt, egy férfi (de a szerző is feltette a kérdést, hogy esetleg nő), és ölében egy gyermek volt. Csanytelek–Újhalastó területén⁵ a 39. és 50. sírok mindegyike hamvasztott, a 16. sírban viszont egy fiú és egy leány csontváza feküdt. Hevesen csontvázas kettős sírt talált Szabó J. Gy.⁶ A B/6. sírban férfi és nő vázát tárta fel, a 10. és 11. urnásírok kettős sírok, a B. temető rész 5. sírja viszont birituális, azaz a 20–25 év körüli nő koponyája mögött voltak a hasonló korú férfi hamvai. Kettős sírnek tekintette még Hevesen az ásató a 15–16. sírokat, ugyanis a 16. urnás sírhoz közel feküdt a 15. számú gyereksír. Szabó J. Gy. arra a végeredményre jutott a mellékletek alapján, hogy a női sírok csontvázasak, a férfi sírok hamvasztások, hiszen az 5. sírban a csontváz melléklete orsógomb volt.⁷ Ennek fordítottja a helyzet Kesznyétenben, itt az 5.

hamvasztásos sír melléklete volt az orsógomb, spirálfüggő stb. További analógiákat sorolt fel⁸ Szabó J. Gy. Tápiószeléről, Hetényből⁹ (Chotin) és Alsótelekesről.⁹ Kettős lósírt is találtak, pl. Szentés–Vekerzugon¹⁰ a 22. sír volt kettős lótemetkezés.

Kesznyétenben két sírban volt a váz, illetve a halott *hasra fektetett*, Orosházán 4 ilyen temetkezést tártak fel,¹¹ Hevesen a B/20. sír volt hasonló,¹² a törzs hasra fordított.

Úgynevezett *békafekvést* a kesznyéteni temetőben a 32. sírban láttunk, hasonló volt a hevesi temető B/11. sírjában.¹³

Szabó János Győző hívta fel a figyelmet arra a temetkezési szokásra, melynél a *jobb kar nyújtott, s a bal ennek irányába behajlított*. Hevesen a 19. és a 6/a. vázaknál figyelte meg ezt, Kesznyétenben a 21. sírnál (3. kép) láthatunk hasonlót. Muhin a 30. sír esetében láthatjuk ezt.¹⁴ Szabó J. Gy. preszkíta hagyomány továbbélésének vélte ezt a temetkezési formát. Hasonló karelhelyezést vehetünk észre a sándorfalva–eperjesi temető 164. sírjánál.¹⁵ Arról, hogy az alföldi temetőknél erős preszkíta, azaz helyi hatással számolhatunk, írt is Galántha Márta a csanyteleki leletanyag ismertetésénél.^{15/a}

2. kép. Szórvány dárdafehgy

4. Párducz M., 1966. 37.

5. Galántha M., 1981. 50.

6. Szabó J. Gy., 1969. 58. 15. ábra.

7. Szabó J. Gy., 1969. 63.

8. Szabó J. Gy., 1969. 82.

9. Patay P., 1962. 13–21.

10. Párducz M., 1954. 27.

11. T. Juhász I., 1972. 214.

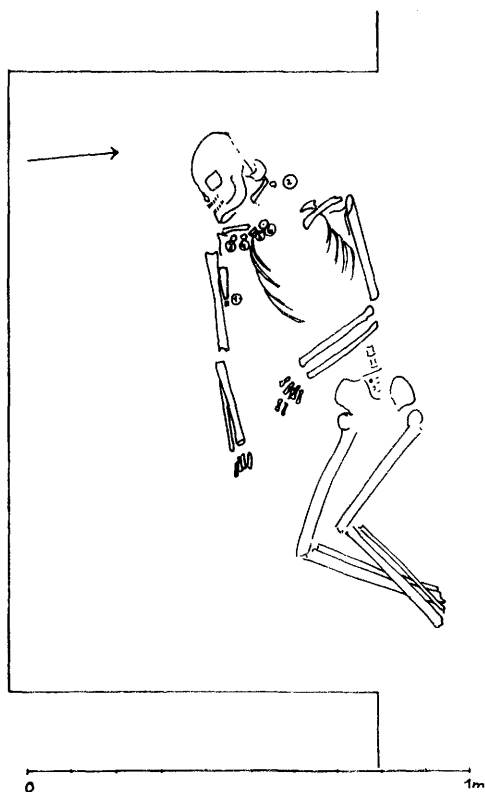
12. Szabó J. Gy., 1969. 61.

13. Szabó J. Gy., 1969. 64.

14. B. Hellebrandt M., Kelta Korpusz 108. t. 6.

15. Galántha M., 1982–83. 2. kép 117.

15/a. Galántha M., 1981. 50.

3. kép. Zsugorított helyzetű sír (21. sír)

Halottcsontkítás gondolata Kesznyétenben a 24. sírnál (4. kép) vetődhet fel, itt az egész koponyát határozottan oldalra tették két nyakcsigolyával együtt, s a jobb alsó lábszárát a balhoz mozdították, valamint a keresztcsontot fordították el több mint 45° -kal. A váz egyébként hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, csak a karok hajlottak vissza a mellkasra, s melléklet nélküli.

Koponyák csonkítását, illetve szétverését figyelte meg Banner Benedek a békécsaba-fényesi temetőben,¹⁶ T. Juhász Irén Orosháza–Gyopároson rögzítette, hogy a 97. sír koponyája hiányzott,¹⁷ s Párducz Mihály a szentes-vekerzugi temetőben tapasztalt hasonlót.¹⁸ Halottal szembeni „retorziót” vélt felfedezni Szabó J. Gy. Hevesen a 17. és 20. síroknál¹⁹, ahol a végtagok összekötésére gondolt, s ugyanúgy, mint Banner Benedek,²⁰ a visszajáró halottól való félelemmel magyarázta a tapasztaltakat. Sírrablásra is gondolhatunk az elmozdított csontok láttán, erre Párducz is gyanakodott,²¹ bár ez nem bizonyítható, s a kesznyéteni sír melléklet nélküli, mint a csontvázások nagy része. Felvetődhet a halottgyalázás gondolata is. Párducz emberáldozatra is utalt.²²

Faszénmaradványokat figyelhettünk meg Kesznyétenben a 15. csontvázás sírnál a felső lábszár-csontok előtt és a bal bokacsontoknál. Hasonlót vett észre pl. Banner Benedek a békécsaba-fényesi temető egyik nyújtott helyzetű vázánál, a jobb térdnél,²³ valamint Patay Pál Nógrádkövesd 11. sírjában,²⁴ s Galántha Márta a sándorfalva-eperjesi temető 145. és 164. sírjaiban.²⁵ Szentes-Vekerzugon²⁶ faszénmaradvány volt a 19. lósír koponya- és medencecsontjainál elszórtan, valamint a 22. lósírnál az egész sír területén. Bizonyára égő parázs került²⁷ az érintett sírok csontvázaira, hiszen a lovak bizonyos csontrészei kalcinálódtak.

16. Banner B., 1933. 15.

17. T. Juhász I., 1972. 214.

18. Párducz M., 1954. 50. 12 esetből 8 nő.

19. Szabó J. Gy., 1969. 64.

20. Banner B., 1933. 15.

21. Párducz M., 1966. 83.

22. Párducz M., 1955. 12.

23. Banner B., 1933. 13.

24. Patay P., 1955. 63.

25. Galántha M., 1982–83. 116.

26. Párducz M., 1954. 26.

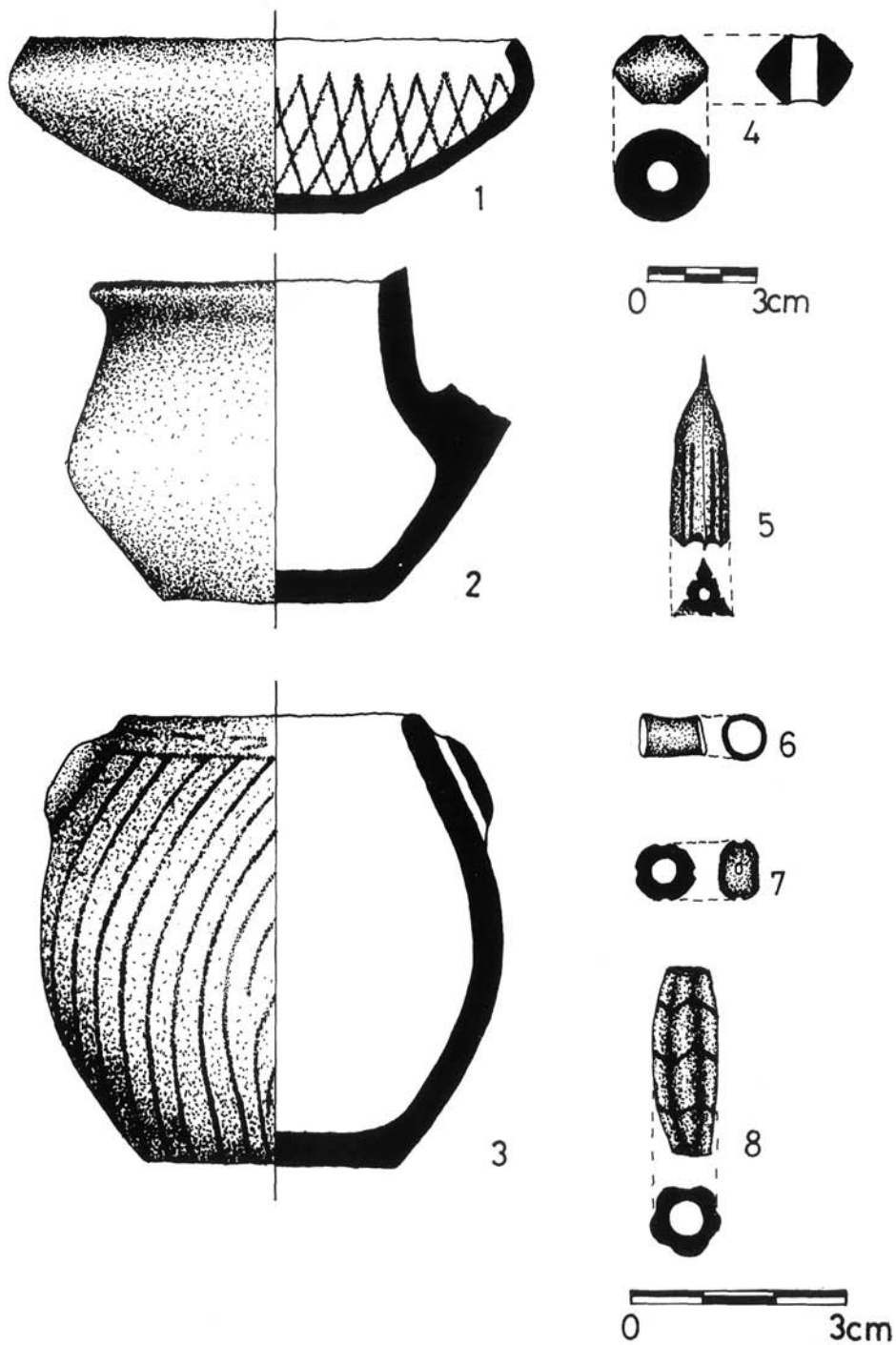
27. Párducz M., 1954. 50.

Kövek sírba tételére több temetőben találunk analógiát, így ismerjük a szokást a békéscsaba–fényesi temetőből,²⁸ Tápiószeléről,²⁹ Orosháza–Gyopároson³⁰ a 167 feltárt sírból hatban talált az ásató őrlőkövet. Szilvásszáradon³¹ csontvázás sírban a bal felkarcsont alatt volt kő, Hevesen³² az A. temető rész 1. sírjában az 5. a 3. sír 1., valamint a B. temető rész 3. sír 3. melléklete volt kőlap.³³ Hevesen az is előfordult, hogy a 3. sír 3. melléklete, azaz a kő alatt amorf vörös kő volt,³⁴ mint a kesznyéteni 5. sír kőlapja alatt, bár ez utóbbi helyen két darab volt. Hevesen az A. temető rész 1. sír 4. melléklet egy bögre, melynek töredékei az 5. melléklet, vagyis a négyszögű kőlap alatt voltak, hasonlóan a kesznyéteni 5. sírhez. A közelben itt is volt szabálytalan alakú kődarab.³⁵ Muhin a 3., 4., (itt orsókarika volt a kőlap alatt) 6., 9., 22. urnasírokban volt kőlap.³⁶ Patay a nógrádkövesdi temető 11. és 21. sírjából ismerteti ezt a szokást,³⁷ Sándorfalva–Eperjesen a 165. szórthamvas sírban a 15. melléklet volt homokkő lap,³⁸ Szentés–Vekerzugon is több alkalommal került elő őrlőkődarab, még lósírban is.³⁹ Tápiószelén⁴⁰ a 24. sír virágcserep formájú edényét kőlap fedte, a 149. sírban nagy lapos kő volt, s a 162. sírban két darab⁴¹ került elő. Párducz Mihály szerint az őrlőkő sírba tétele a preszkíta korban is

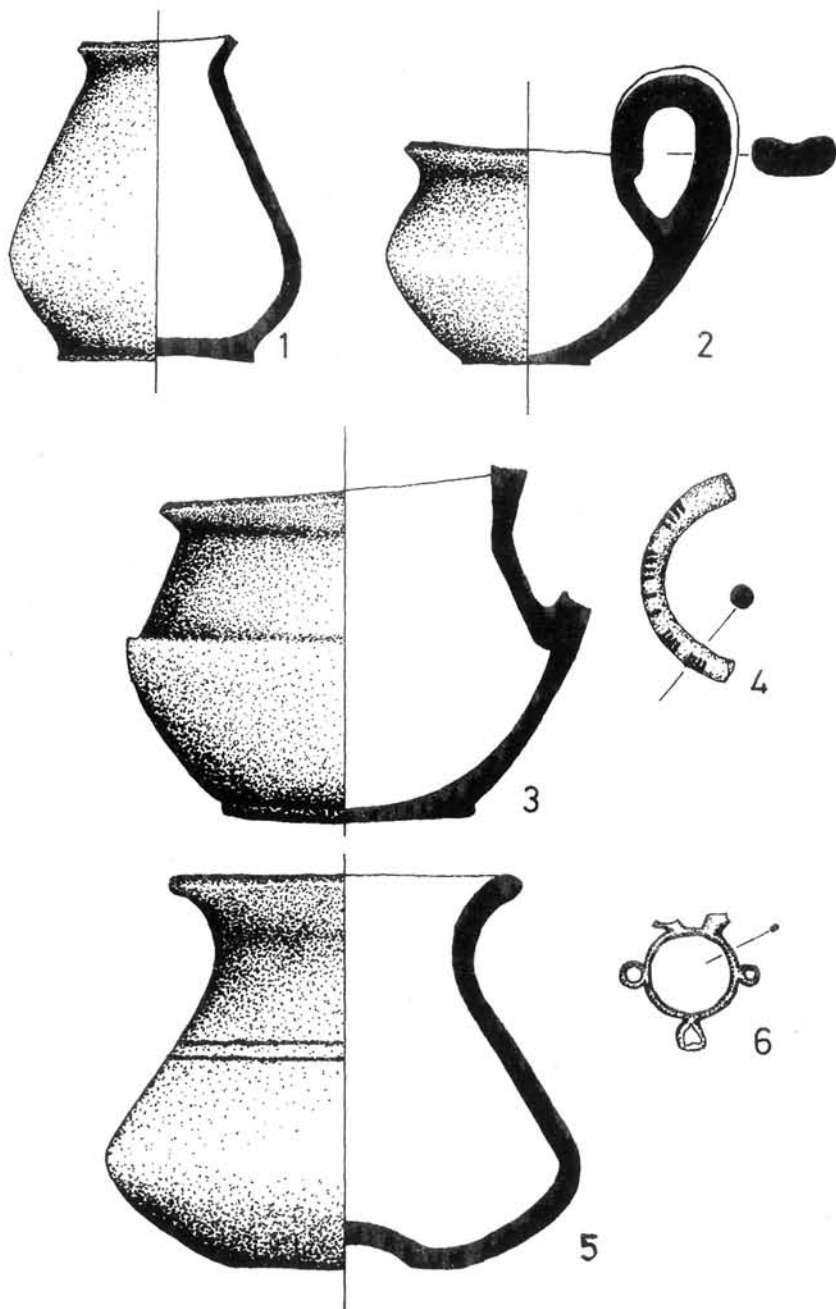

4. kép. Bolygatott sír (24. sír)

28. 7. sírban őrlőkődarab volt, *Banner B.*, 1933. 15.
 29. Pl. a 162. *Párducz M.*, 1966. 44. 83. párhuzamokkal.
 30. *T. Juhász I.*, 1972. 214.
 31. *Párducz M.*, 1969. 35. és 2. kép.
 32. *Szabó J. Gy.*, 1969. 56. XV. t. 1–4.
 33. *Szabó J. Gy.*, 1969. 57.
 34. *Szabó J. Gy.*, 1969. XV. t. 3.
 35. *Szabó J. Gy.*, 1969. 55–56.
 36. *Leszih A.*, 1939. 3–7.
 37. *Patay P.*, 1955. 63., 65., 9. ábra.
 38. *Galántha M.*, 1982–83. 119.
 39. *Párducz M.*, 1954. 32. 50.
 40. *Párducz M.*, 1966. 83. további analógiákkal.
 41. *Párducz M.*, 1966. 1. kép.

5. kép. 1. hálómintás tál a 12. sírból; 2. Bögre a 3. sír koponyája alól; 3. Díszített függeszhető fazék a 22. sírből; 4. Orsógomb a 12. sírből; 5. Nyílhegy a 13. sír melléklete; 6–8. Gyöngyök a 13. és 21. sírből.

0 3cm

6. kép. 1. Kettőskónikus edény az 5. sírből; 2. A 12. sír füles bögréje; 3. Szórvány füles bögre; 4. A 18. sír melléklete a rovátkolt díszű karperec-töredék; 5. Korongolt korsó a 11. sírből; 6. Füles bronz tárgy a 12. sír melléklete.

megvolt,⁴² így például Füzesabonyban, ugyanezen a véleményen van Patek Erzsébet is.⁴³

A vámosmikolai szkítakori temetőben kőpakolásos sírok, sírhalmok voltak.⁴⁴ Felvetődhet a kérdés, hogy a sírokba helyezett kő nem kívánta-e pótolni a kőben szegény vidéken a kőpakolást?

A kerámiák között korongolt és korongolatlan egyaránt előfordul. Leggyakoribbak a *tálak* (12/2., 27/2., 30/1., 31/1., 33/1., 34/1–4., 36/1–2.), 9 darab volt eddig, *füles bögre* 3 db (3/1–2. [5. kép 2.], 12/1. [6. kép 2.]), és egy szórvány (6. kép 3.), *fazék* két darab (33/2., 35/1.), az elsőt bebökődött lécs fut körbe, *urna* három darab (25/1., 27/1., 34/5.). *Cserép*, melyből nem állítható össze edény, volt a 15. sír csontvázának bal combcsontja alatt (melléklet?), s a 26/3., 31/2. (korongolt), 36/4. sírok mellékleteként. *Korsót*, az 5. sír 7., 34. sír 2–3. mellékleteként találtunk, valamint a 11. sír 1. melléklete kis korsó, korongolt, formája, kivitele kelta ízlésre vall. (6. kép. 5.) Szkíta edények díszítése elég ritka. Újabban Kemenczey Tibor foglalta össze őket.⁴⁵

Figyelemre méltó a kesznyéteni 22. sír 1. melléklete, a kézzel formált *hordó alakú edény* (5. kép 3.), melynek befelé ívelő pereme alatt szaggatott vízszintes vonalak mélyednek az agyagba, alatta vízszintes vonal húzódik, majd az edény hasán, középtől kétfelé, fentről az edény aljáig kézzel húzott ívelő vonalak töltik ki a felületet. A perem alatt két oldalt, egymással szemben egy-egy hosszúkas bütyökfogó helyezkedik el, s ezek függőlegesen átfúrtak. Az egész edény díszítése és felfüggesztése szokatlan a kor kerámiaanyagában. Egyetlen felfüggeszthető tálat ismert Párducz⁴⁶ Vámosmikoláról a 18. sírből, ahol a perem alatt felfüggesztésre szolgáló páros lyuk van. Ennek az edénynek az alján van rovátkolt díszítés.⁴⁷ Párducz V. M. Skudnova⁴⁸ 1967. IV. 17-i leveléből értesült arról, hogy Olbia környékén i. e. V. századra datálható sírokban kerültek elő felfüggeszthető edények. Ide kell még sorolnunk egy alsótelekesi szórvány edénykét, mely kisméretű, hordó alakú és hasonlóképpen függőlegesen átfúrt két oldalt a peremnél és függeszthető.⁴⁹ Hordó alakú átfúrt felfüggeszthető edény került elő Békéscsaba-Fényesen.^{49/a}

Említésre méltó még a 12. sír *tálja*, behúzott peremű, kézzel formált, s belül az oldalfalat teljesen betöltő hálómintás *besimitás* díszíti (5. kép 1.). Hasonló mintájú magasfülű kétgombos tál került elő Szentes–Vekerzug 134. sírjából.⁵⁰ Orsófog három hamvasztásos sírban volt, kettős kúposak, mint például az 5. sírban talált (5. kép 4.).

Fegyverek között a lándzsát, fokost és a nyílhegyet említhetjük. A *lándzsa* viszonylag ritka, a kesznyéteni szórványdarab. Fűzfalevél alakú, pengéje a teljes hossz kétharmada, a hüvely egyharmad nagyság, ez az egyik fő típus.^{50/a} Tápiószeléről Bottyán ötöt ismertetett,⁵¹ Párducz (445 sír) már hétről számolt be,⁵² a Szentes–Vekerzugon feltárt

42. Párducz M., 1966. 83.

43. Patek E., 1966–67. 101–107.

44. Párducz M., 1969. 231.; Laczus–Párducz 1969. 215–226.

45. Kemenczei T., 1983. 51–71.

46. Párducz M., 1969. VII. t. 1.

47. Párducz M., 1969. VI. t. 11.

48. Párducz M., 1969. 2. jegyzet.

49. Patay P., 1962. 18. és 2. ábra 3.

49/a. Párducz M., 1943. XI. 7., XIII. t. 15.

50. Párducz M., 1955. 2. kép. 2–3.

50/a. Párducz M., 1966. 89.

51. Bottyán A., 1955. 47.

52. Párducz M., 1966. 89.

151 sír közül ötnek volt lándzsahegymelléklete.⁵³ Orosházán⁵⁴ a 167 sírból csak egy került elő, a 100. sírból. Hevesen a 21. sírban,⁵⁵ Szilvásváradon a 2. csontvázas sírban volt egy,⁵⁶ Muhin szkítakeri sírokban nem volt.⁵⁷ Csanytelek–Újhalastó területéről ismerünk egy szórványdarabot,⁵⁸ az egész temető területéről tíz darab került elő, hosszuk 35–40 cm, itt van a legtöbb.

Fokos a kesznyéteni 26. hamvasztásos sírban volt. Párducz beosztása szerint az I. típus 4. variációhoz tartozik.⁵⁹ Hasonlót mutat be Paszabról,⁶⁰ s további párhuzamokat is felsorol. Tápiószelén a 402. sírban⁶¹ volt hasonló, s az alsótelekesi 4c. sír fokosa hasonló.⁶² Orosházán az 5., 83., 101. sírban volt fokos.⁶³ Párducz szerint leggyakrabban Északkelet-Magyarország területén található.⁶⁴

Háromélű köpűs bronz nyílhegy ismert Belső-Ázsiától kezdve Nyugat-Európáig,⁶⁵ oda is eljutottak, ahová a szkíta kultúra nem. Kesznyétenben a 13. hamvasztásos sírban volt (5. kép 5.) mellékletei, így az orsógomb⁶⁶ alapján valószínűleg női sír. Orosházán csak a 63. sírban volt,⁶⁷ Hevesen nem volt. Van a tápiószelעי temetőben a 45., 48., 220/a., 331. és a 348. sírban. A 331. szórthamvas és női sír, orsógomb volt még mellékletként a sírban.⁶⁸ Muhin⁶⁹ a 10. urnasírban volt két darab, hasonlóak még a mátrászelei darabok.⁷⁰

Vas kés Kesznyétenben a 12., 16., 26. és 30. sírban találtunk. Orosházán mindössze 9 sírban volt görbehátú kés,⁷¹ Hevesen az 5/b. urnasírban és a 21. sírban került elő,⁷² mindkettő férfi sír. Muhin 18 darabnál több volt.⁷³

Fenőkő egy darab volt a kesznyéteni 30. sírban. Hevesen a 21. sírba tettek (itt is volt vas kés), homokkőből készült,⁷⁴ Muhin hat került elő, de a sírok bolygatottak, vas eszközhöz való közvetlen kapcsolatuk így nem tisztázható.⁷⁵ Általában ismert tárgy a korabeli temetőkben.

53. Párducz M., 1973. 34.

54. T. Juhász I., 1972. 218.

55. Szabó J. Gy., 1969. 68.

56. Párducz M., 1969. 35.

57. Leszih A., 1939. 1–11.

58. Galántha M., 1981. 12. kép. 2. 52.

59. Párducz M., 1965. 182.

60. Párducz M., 1965. 11. ábra 183. és XXIV. t.; Párducz M., 1972. XI. t. 3.

61. Párducz M., 1966. 85.

62. Patay P., 1961. 29. IV. t. 3.

63. T. Juhász I., 1972. 214. és 11. kép 24–25.

64. Párducz M., 1973. 34.

65. Harmatta J., 1966. 108.; O. Kleemann 1954. 89–142.

66. Párducz M., 1965. 277.

67. T. Juhász I., 1972. 214.

68. Párducz M., 1966. 84.

69. Leszih A., 1939/FA. I–II. 6. III. t. 10–14.

70. Fettich N., XV/1934. 19. XII. t.

71. T. Juhász I., 1972. 218.

72. Szabó J. Gy., 1969. 67. XII. t. 3.

73. Leszih A., 1939. 1–11. és Hellebrandt M., Észak-Magyarország kelta kora. Kelta korpusz. Kézirat, 418–454.

74. Szabó J. Gy., 1969. 67.

75. Leszih i. m. 1–11.

FELTÁRT SÍROK FONTOSABB JELLEMZŐI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35		
Csontváz			I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
Hamvaszt.	X	X			X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Mélység	?	?	91	15	57	20	?	?	42	75	75	48	43	31	46	68	?	?	?	?	68	78	58	22	29	46	53	44	32	49	72	58	55	49	57		
Tályolás			K	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	
Meléklet szám		2	8	1					2	32	50	2	2								6	2		1	3	6		1	5	2	2	4	2	4			
Kerámia	3	2	1						1	2										1			1	1	2			1	2	2	5	1	3				
Orsógomb			1						1																										1		
Br. karperec	2									2	2																								4		
Br. huzal												2																									
Spirál- függő	2			2						2	2																								2		
Füles br. karika										1																1											
Vas tárgy			1								2										1	1				1	1	2							1		
Vas karperec																																				1	
Vas kés										1			1												1				1								
Fokos																									1												
Ferdőkö																																			1		
Nyílhegy											1																										
Kőlap				1							1		1																								
Gyöngy				1							4	39	Több									5															
Csiga											9	3																2									

Jelmagyarázat:
 I Csontvázas sír
 X Hamvasztásos sír
 ① Bolygatott sír
 ② Hamvak úrnában
 X Szőrthamvas

7. kép. Összesítő táblázat a leletanyagról

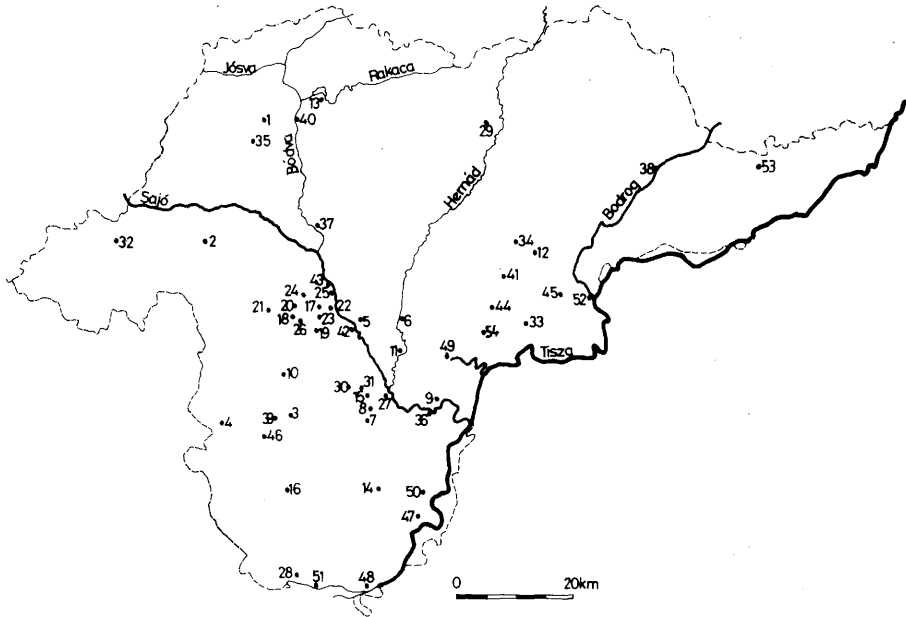
Füles bronzkarikák Kesznyétenben a 12. (6. kép 6.) és 27. hamvasztásos sírokban voltak. Hasonlókat ismert Artándról M. Nepper Ibolya.⁷⁶

Ékszerek közül a spirálfüggőket, gyöngyöket, vas és bronz karpereceket említhetjük. Spirálfüggő, illetve hajkarika volt az 1., 5., 12., 13. sírokban, mindegyikben párosan. Bronzból öntöttek, rovátkoltak, kerek átmetszetűek, egyik végükön gomb van, a másik lekerekített, több példány elektronlemezzel borított. Párducz szerinti „d” csoportba sorolható, általános típus.⁷⁷ Megtalálható ez az ékszer a legtöbb korabeli temetőben, így többek között Orosházán,⁷⁸ Sándorfalva–Eperjesen,⁷⁹ Szilvásváradon.⁸⁰

A 15. sírban két darab, bronz huzalból tekert, ovális alakú ékszert találtunk, hasonló a hevesi temető 19. sírjában volt.⁸¹

Gyöngy a kesznyéteni temetőben többféle fordult elő. A 6. sírban a jól ismert pávaszemest találtuk. Üvegpaszta, sárga és kék színben a 12–13., 21. sírokban fordult elő. Hasonlót ismerünk például Hevesről a B/3. sírből és a 19. sírből.⁸² Borostyán volt a 12. és 13. sírban, az utóbbiban több mint húsz darab, de aprók, s bizonyára a hamvasztáskor sérültek, némelyik érintésre szétporlott,⁸³ mint a 15. sír példánya is.

76. Módyne Nepper I., 1967. 53–65. II. IV. t.
 Részletesen ír róluk Marinescu, G. 1984. 47–83.
 77. Párducz M., 1966. 86. párhuzamokkal.
 78. T. Juhász I., 1972. 214.
 79. Galántha M., 1982–83. 7. kép 1–2., ez hasonlít a mi darabunkhoz.
 80. Párducz M., 1969. I. t. 1.
 81. Szabó J. Gy., 1969. XIII. t. 5–6.
 82. Szabó J. Gy., 1969. XII. t. 2. XIII. t. 4.
 83. Meghatározásukat Sprinz Emmának köszönöm.

8. kép. Szkítakori lelőhelyek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Agyaggyöngy a 13. (5. kép 7., 8.) és 21. sírban volt. Legközelebbi párhuzamukat szintén a hevesi temető adja.⁸⁴ Előfordult hasonló Tápiószelén is, a 36. sírban például⁸⁵ és a hetényi temetőben is.⁸⁶ A 21. sír fehér hengeres gyöngyéhez (5. kép 6.) hasonló Hevesen az A/3. sírban volt.⁸⁷ Bronz gyöngy szintén a 21. sírban került elő. A hevesi temető 3. sírjában volt bronz gyöngy, illetve spirális.⁸⁸

Karperec, az 1–2., 12–13. és a 34. sírban volt, mindegyiken párosával és mindegyik sír hamvasztásos. A karperecek öntöttek, átmetszetük kerek, sima és rovátkolt felületeük (6. kép 4.) vannak közöttük.

Vas karperec(?) csak a 35. hamvasztásos sírban volt. Előfordult Csanyteleken a 16. sírban a kislány mindkét csuklóján.⁸⁹ Orosházán, bár ezek igen rossz állapotúak.⁹⁰ Hevesen⁹¹ csontvázas sírban talált az ásató a jobb alkaron, sohasem párosával és férfi sírban, mint pl. a 17. sírban,⁹² akit összekötözött végtagokkal temettek el. Az ásató feltételezte, hogy a vasnak varázslatos erejébe vetett hit miatt került a tárgy a sírba. Ezt nehéz igazolni. Muhin a 25. női sírban mindkét felkaron volt.⁹³

84. Szabó J. Gy., 1969. 67. és XI. t. 4. A/3. sír; és 56–57., valamint XII. t. 5–7. 14. sír.

85. Párducz M., 1966. XII. t. 15–17.

86. Dušek, M., 1966. A/76. sír XLII. t. 9. I–B. 63. sír. LVIII. t. 1. 42/A sír LXII. t. 1.

87. Szabó J. Gy., 1969. XI. t. 4.

88. Szabó J. Gy., i. m. XI. t. 5.

89. Galántha M., i. m. 50.

90. T. Juhász I., 1972. 219.

91. Szabó J. Gy., 1969. 67.

92. Szabó J. Gy., i. m. 60.

93. B. Hellebrandt M., Kelta korpusz 108. t. 2. és 425. Kézirat.

Csiga sírba tétele Kesznyétenben a 12. sírban (9 db), a 13. sírban (3 db) és a 27. sírban (2 db) figyelhető meg. Mindhárom temetkezés hamvasztásos. A 27. sírban levők közül az egyik édesvízi, ugyanilyen van a tápiószelei temető 338. sírjában,⁹⁴ Szentés-Vekerzugon a 112. sírban volt mocsári csiga,⁹⁵ 137. sírban pl. tengeri és édesvízi csiga is volt.⁹⁶ Orosházán is találtak tengeri csigát az 5. sírban.⁹⁷ Sírba helyezését minden bizonnyal a hozzá fűződő hiedelemmel magyarázhatjuk.

Hiányos tárgyak sírbaátételére Banner Benedek is felfigyelt⁹⁸ Békéscsaba–Fényesen, urnában bronz karperec fele volt, egy tál hiányosan volt a sírban,⁹⁹ vas karperec fele került elő. Kesznyétenben a 3. csontvázas sírban figyelhettük meg, hogy a koponya alatti bögre eredetileg füles, de a fül hiányzik, s a törés régi, így temették el. Hevesen az 1. sír 4. melléklete egy bögre, melynek nincs meg a füle.¹⁰⁰ T. Juhász Irén feltételezi, hogy összetörten is tettek sírba edényeket.¹⁰¹

Fel kell még figyelni arra, hogy Kesznyétenben egyáltalán nem tettek a sírba állatcsontot, illetve élelemmellékletet, Hevesről sem említ Szabó J. Győző, s Párducz sem ír erről a szilvásváradai sírok leírásánál. Muhin sem említ Leszih és én sem találtam a szkíta sírokban. Alsótelekesen volt a hamvak között állatcsont,¹⁰² bár ezt a temetőt az ásató nem sorolja az alföldiek közé.^{102a} Orosháza–Gyopároson is talált T. Juhász Irén szárnyascsontokat és disznó, juh maradványait is,¹⁰³ sőt, szarvasmarha temetése is előfordult. Szarvasmarha-mellékletül adására példa Ciumbud (Csombord) és Erdély területén élt szkítakori csoportra jellemző.¹⁰⁴ Tápiószelén¹⁰⁵ hús sírban volt juh combcsontmelléklet.¹⁰⁶ A Mátra vidéki anyagban birka- és bárányáldozatról írt Szabó J. Gy.,¹⁰⁷ mint a preszkíta kultúra örökségéről. A különböző szokások nyomán követése gyakran messzire vezet. Területünkön több olyan lelőhely van, ahonnan csak hamvasztásos szkítakori sírokat ismerünk, valószínű, hogy a Kyjatice kultúra hatása érződik ezen temetők esetében (pl. Muhi, Meszes, Miskolc–Botond u.).¹⁰⁸

A kesznyéteni temető területén találtunk egy szabályos sírfoltot a szelvényben. A folt H.: 130 cm, Sz.: 120 cm, ovális alakú volt. Kiástuk 172 cm mélyen és teljesen üresnek bizonyult. Hasonló jelenséget tapasztalt Párducz Mihály Szentés-Vekerzugon a 62. és 69. sírok, majd a 89. sír esetében,¹⁰⁹ talán jelképes temetkezésnek foghatjuk fel ezeket.

Párducz beosztása szerint a Kesznyéten–Szerűskerten feltárt birituális temető az ún. alföldi szkítakori kultúracsoportba sorolható,¹¹⁰ ezt korábban Vekerzuginak vél-

94. Párducz M., 1966. L. t. 3–5.

95. Párducz M., 1955. II. t. 34.

96. Párducz M., 1955. VI. t. 7–8.

97. T. Juhász I., 1972. 219.

98. Banner B., 1933. 5.

99. Banner B., XLVI. t. 4.

100. Szabó J. Gy., 1968. 56. V. t. 2.

101. T. Juhász I., 1972. 219.

102. Patay P., 1961. 45.

102a. Patay P., 1961. 48.

103. T. Juhász I., 1972. 214.

104. Ferenczi S., 1966. 49–73.

105. Párducz M., 1966.

106. Párducz M., 1966. 36–81.

107. Szabó J. Gy., 1969. 75.

108. Kemenczey T., 1970. és Kemenczei T., 1984. 42–43.

109. Párducz M., 1954. 49.

110. Acta 1973. 40.

te.¹¹¹ Etnikai meghatározása¹¹² sok nehézségbe ütközik. A régészeti szakirodalomban szkíta, trák, kimmer stb., s ezek keveredésének megjelölését láthatjuk. Többször az a gondolat támad az olvasónak, hogy logikai játék, de leginkább egyéni szimpátia alapján kötik a régészeti anyagot népnévhez. Kétségtelen, hogy keletről jövő hatásokkal, népcsoportokkal van dolgunk. Harmatta János a történeti adatokból arra következtetett, hogy a kimmer törzsszövetség felbomlása, azaz i. e. 700 után önállóvá vált nép mozgásával számolhatunk, két részre szakadtak és i. e. 640 után, mivel hatalmi területük összezsugorodott, a szkíta törzsszövetség terjeszkedhetett nyugat felé.¹¹³ Párducz Mihály régészeti anyag alapján következtetett.¹¹⁴ A kérdés nem eldöntött, Jan Chochorowski is foglalkozott a bevándorlás kérdésével.¹¹⁵

Az etnikumon túl a második kérdés, mely felvetődik, a *szkíta–kelta kapcsolat*. Nézzük sorra a szkíta temetők használatának idejét: *Szentes–Vekerzugon* a temető használatban volt a szkíta hódítás előtt is,¹¹⁶ sőt, a szkíta–kelta kultúra bizonyos ideig tartó együttélését bizonyítja az ásató.¹¹⁷

A *balmazújvárosi Kárhozott-halomba* LT C korú urnasír volt beleásva. Nem sokkal előzte meg a halom alá temetett, Csalog szerint elszegényedett szkíta halott, akit az i. e. V. században temettek ide.¹¹⁸

*Csanytelek–Újhalastó*¹¹⁹ területén feltárt temető kezdete az i. e. VII. sz. vége, VI. sz. eleje (csónakos fibulák, gyöngyök stb. alapján). A temető vége kérdéses. A 93. kelta sír mellékletei alapján (LT C korúak) arra gondol a szerző, hogy megérte a kelta hódítást, azaz a IV. sz. 2. felét.¹²⁰ A temető használata tehát felölelte az egész szkíta periódust, az i. e. VI. sz. közepétől az i. e. IV. sz. 2. feléig, s az ásató reméli, hogy az átmeneti időszak is megfigyelhető lesz.

*Sándorfalva–Eperjes*¹²¹ az i. e. VI. sz. első felére keltezhető.

*Orosháza–Gyopáros*¹²² kezdete az i. e. V–IV. század, végét a kelta jellegű leletek jelzik, ugyanez a helyzet Nógrádkövesden és Pilinyben is.¹²³

Kelta leletek kerültek elő szkíta temetőkben pl. *Nagyenyed–Órhegyen*,¹²⁴ *Egreskátán*.¹²⁵ Az újabb temetőkben csak előzetes jelentések láttak napvilágot, de a felsoroltakból is kitűnik, hogy a szkíta–kelta együttélés gondolata már felvetődött. Ezt támasztja alá a *Muhi–Kocsmadombon* feltárt temető,¹²⁶ ahol az összesen feltárt 45 (+ Leszih I–

111. Párducz M., 1954. 52–54.; Párducz M., 1955. 157–158.

112. Párducz M., 1973. 43.

113. Harmatta J., 1966. XIII. 115.

114. Párducz M., 1968. 135–148.; 1973. 52.

115. Chochorowski, J. 1975. 1. térkép; Chochorowski, J. 1984. 99–141.

116. Párducz M., 1955. 12.; 1966. 90.

117. A temető a III. sz. elejéig használatos. Párducz M., Szentes–Vekerzug 1955. 14.

118. Csalog J., VI/1954. 37–44.

119. Galántha M., 1984. 10–17.

120. Maráz, B. 104/1977. 55. Meg kell jegyezmem, hogy nem értek egyet az eddigi időmeghatározással. Véleményem szerint egy lovas nép, ha elindul akár családostól is, a Rajnától pl. 425–400 körül, nem kellett 20 év, hogy Salzburgig jusson, s onnan ismét 20 év, míg Alsó-Ausztriába érjen (Pittioni 380–350), s így jusson 20 év alatt Pannóniába vagy Nyugat-Magyarországra, hogy a IV. század első harmadára itt legyenek.

121. Galántha M., 1982–83. 125.

122. T. Juhász I., 1972. 222.

123. Patay P., 1955. 74.

124. Roska M., 1901. 75–76. és 1942. 190.

125. Párducz M., 1954. 56.

126. B. Hellebrandt M., i. m. (Kézirat) 418–454.

VI. és A–G) sír között 15 kelta, illetve kelta leletanyagot tartalmaz. Egy temetőt használtak, bár meg kell említenem, hogy a szkíta sírokban csupán vaskés volt, míg a három vas kard egyértelműen kelta sír tartozéka. Szkítakori leletanyagra utaló tárgy és szokás a kelta temetőben Kelet-Magyarországon általános.¹²⁷ A kesznyéteni temető kezdetét a háromélű bronz nyílhegy az V. sz. 2. felére keltezi.¹²⁸ A temető végére utal a 11. sírban előkerült korszó, mely szintén a két kultúra érintkezésének bizonyítéka. Valóban szükséges lenne az eddig feltárt szkítakori temetők teljes közlése és az a kerámiafeldolgozás, melyre Párducz több munkájában utalt, s amelytől pontos időrendi és etnikai kérdések megoldását várta.¹²⁹

IRODALOM

Banner B.,

1932. A Békéscsaba–fényesi sírmező. Szegedi Dolgozatok VIII. Klny. A Békéscsabai Múzeumi Bizottság Kiadványai II. 1933. 1–29.

Bottyán Á.,

1957. Szkíták a magyar Alföldön. Régészeti Füzetek 1. 1–80.

Chochorowski, J.

1975. Die Frage der scythischen expansion auf das Gebiet des Karpatenbeckens. Acta Archaeologica Carpathica 5–30.

Chochorowski, J.

1984. Die Vekerzug–Kultur–Fragen ihrer Genese und Chronologie. Acta Archaeologica Carpathica 99–161.

Csalog J.,

1954. A balmazújvárosi Kárhozott-halom feltárása. Folia Arch. 37–44.

Dušek, M.

1966. Thrakisches Gräbelfeld der Hallstattzeit in Chotín. Archaeologica Slovaca Fontes 1–174.

Fettich N.,

1934. Der skythische Fund von Gartschinowo. Arch. Hung. 1–59.

Ferenczi I.,

1966. Der „Skythische” Friedhof von Ciunbrud II. Acta Musei Napocensis 49–73.

Galántha M.,

1981. Előzetes jelentés a Csanytelek–újhalastói szkítakori temető ásatásáról. Communicationes Archeologicae Hungariae 43–58.

Galántha M.,

1982–83. Előzetes jelentés a Sándorfalva–eperjesi szkíta-kori temető feltárásáról. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve

Galántha M.,

1984. A Csanytelek–újhalastói szkítakori temető ásatásának újabb eredményei. Múzeumi kutatások Csongrád megyében. Szeged. 10–17.

Harmatta J.,

1966. Kimmerek és szkíták. Antik Tanulmányok 107–116.

B. Hellebrandt M.,

1987. Kelták Észak-Magyarországon. Kelta korpusz. Kézirat.

127. *Maráz B.,* 1981. és *B. Hellebrandt M.,* Kelta korpusz. *Maráz:* Gyoma, Egei-halom. *B. Hellebrandt:* Vác, Muhi, Kistokaj–Kültelkek, Radostyán pl.

128. *Párducz M.,* 1973. 44. *Meljukova* beosztása szerint a szkítakori nyílhegyek második csoportjába tartozik, azaz az i. e. VI. század második felére, vagy az V. századra tehető használata. *Meljukova, A. I.* 1964. V. t.

129. *Párducz M.,* 1966. 91.; 1973. 43.

- B. Hellebrandt M.*,
1986. A kesznyéteni szkítakori temető feltárása. *HOM. Közleményei.* 24/1986. 21–22.
- Hunyady I.*,
1944. Kelták a Kárpát-medencében. *Dissertationes Pannonicae* II. 18.
- T. Juhász I.*,
1972. Az Orosháza–gyopárosi szkíta temető. *Arch. Ért.* 214–223.
- Kemenczei T.*,
1970. A Kyjatice kultúra Észak-Magyarországon. *HOM. Évk.* 17–78.
1983. Skythenzeitliches Gefäß mit Reiterdarstellung. *Folia Arch.* 51–71.
1984. Die Spätbronzezeit Nordostungarns. Budapest
- Kleemann, O.*
1954. Die dreiflügeligen Pfeilspitzen in Frankreich. *Abhandlungen der Geistes- und Socialwissenschaftlichen Klasse.* Mainz. 89–142.
- Laczus G.–Párducz M.*,
1969. The Scythian Age Cemetery at Vámosmikola. *Acta Arch.* 217–226.
- Leszih A.*,
1939. Borsodmegyei szkíta leletek. *Folia Arch.* 1–20.
- Maráz B.*,
1977. Dél-kelet-Magyarország La-Téne korának kronológiai kérdései. *Arch. Ért.* 47–64.
1981. Szkítakori őslakosság Kelet-Magyarországon. *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve.* 97–119.
- Marinescu, G.*
1984. Die jüngere Hallstattzeit in Nordostsiebenbürgen. *Dacia.* 47–83.
- Meljukova, A. I.*
1964. Vooruženie skifov. Moszkva
- Módyiné Nepper I.*,
1967. Szkítakori leletek a Déri Múzeumból. *Debreceni Déri Múzeum Évkönyve.* 53–65.
- Patay P.*,
1955. Szkíta leletek a nógrádi dombvidéken. *Folia Arch.* 61–74.
1962. Nouvelles fouilles au cimetière de l'âge du fer à Alsótelekes. (Újabb ásítás az alsótelekesi vaskori temetőben.) *FA* 13–21.
1961. Az alsótelekesi vaskori temető. *FA* 27–50.
- Patak E.*,
1966–67. Präskythische Gräber in Ostungarn. *MFMÉ* 101–107.
- Párducz M.*,
1943. Szkítakori temető Békéscsaba–Fényesen. *Arch. Ért.* 50–63.
1954. Le cimetière hallstattien de Szentés–Vekerzug II. *Acta Arch Hung.* 25–91.
1955. Le cimetière hallstattien de Szentés–Vekerzug III. *Acta Arch. Hung.* 1–22.
1955. Szkítakori kutatásunk újabb eredményei *Arch. Ért.* 157–158.
1965. Western relations of the Scythian age culture of the Great Hungarian Plain. *Acta Antiqua.* 273–301.
1966. The Scythian Age Cemetery at Tápiószele. *Acta Arch Hung.* 35–91.
1968. Szkítakorunk ethnikumának és kronológiai helyzetének kérdéséhez. *Antik Tanulmányok* 135–148.
1969. The Chronological and Cultural Position of the Scythian Age Cemetery at Vámosmikola. *Acta Arch. Hung.* 227–234.
1969. Szkítakori leletek Heves megyében. *Az Egri Múzeum Évkönyve* 35–54.
1973. Probleme der Skythenzeit im Karpatenbecken. *Acta Arch Hung.* 27–63.
- Roska M.*,
1901. Alsófehér vármegye monográfiája, Nagyenyed, II. köt. 75–76.
1942. *Thesaurus Antiquitatum Transsilvanicarum.* I. Kolozsvár 190.
- Szabó J. Gy.*,
1969. A hevesi szkítakori temető. *Az Egri Múzeum Évkönyve* 55–128.

FÜGGELÉK

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE SZKÍTAKORI LELŐHELYEI

(8. kép)

Az eddig rendelkezésre álló adatok alapján a megye síkvidéki, déli területén sűrűsödnek a lelőhelyek, ezek a következők:

1. *Alsótelekes*. 1959-ben és 1961–62-ben Patay Pál végzett ásatást a lelőhelyen. Az első 96 sír közül tíz csontvázas, a többi hamvasztásos. Összesen 183 feltárt sírról tudunk.
Irodalom: Patay Pál: Az alsótelekesi vaskori temető. FA XIII/1961. 27–50.
Patay Pál: Újabb ásatás az alsótelekesi vaskori temetőben. FA XIV/1962. 13–21.
Patay Pál: Alsótelekes. Arch. Ért. 90/1963. 299.
Szabó János Győző: A hevesi szkítakori temető. Az Egri Múzeum Évkönyve VII/1969. 22. ábra.
2. *Bánhorváti*. Pogány L. házának építésekor került elő egy töredékes csörgő. Ajándék. 1958. Ltsz.: 62.24.1.
3. *Borsodgeszt–Mocsolyás*. Bronz karperec és üvegyöngy került ajándékként 1948-ban a múzeumba. Ltsz.: 53.830.1–3.
4. *Cserépfalu*. Bronz nyílhegyet vettünk innen. Ltsz.: 53.798.1.
5. *Felsőzsolca–Sajóártér*. Csikótó mellett került elő egy korsó. Ajándék. Ltsz.: 58.154.1.
6. *Hernádkak és Gesztyel közöt*t, a Hernád melletti dombon, a Nagyparton útépités alkalmával edényeket, edénytöredékeket és bronz karperecet találtak 1950-ben. A leletmentést *Megay Géza* végezte. HOM. A. 168–68. Ltsz.: 53.806.1–17.
7. *Hejőszalonta–Temetősor dűlő*. Kosfejű végű bronz tükörnyelet találtak 1934-ben, embercsontok is voltak a területen. Ltsz.: 53.752.1.
Irodalom: Leszih A. FA I–II/1939. 78., 1. és 5. kép 3.
8. *Hejőkeresztúr*. A Délborsodi Ármentesítő Társ. ajándékként edénytöredékek kerültek innen a múzeumba. Ltsz.: 53.814.1–2. A község Hejőszalonta felé eső részén, a mezőcsáti műúttól balra nagyméretű homokbányában egy hulladékgyűjtőt tárt fel 1958-ban *Kalicz Nándor*. Ltsz.: 60.8.1–24. HOM. A. 163–68. *Megay Géza* is leletmentett a területen. Ltsz.: 62.37.1. HOM. A. 164–68. 1965-ben *Kemenczei Tibor* terepjárás alkalmával gyűjtött pár darab edénytöredéket. Ltsz.: 66.18.1–4.
Irodalom: K. Végh K.–Kemenczei T.: A HOM. leletmentései és ásatásai 1965. évben. HOM. Évk.: VI/1966. 404.
Párducz Mihály: Hejőkeresztúri szkítakori lelet. HOM. Évk. II/1958. 73–78. Hejőkeresztúr és Hejőszalonta közti homokbányából Papp Arzén helyi tanító, a Hejőkeresztúri Múzeum vezetője is gyűjtött leleteket. Ltsz.: 67.13.1–45. Az anyag bekerült a HOM-ba, új száma: 82.42.60–101.
9. *Kesznyéten–Szerűskert* területén kétrítusú szkíta temető van. 1972-ben kerültek elő az első leletek. Ltsz.: 72.22.1–2. 1984-ben sírok kerültek elő, *B. Hellebrandt Magdolna* végzett leletmentést, majd ásatást 1984–85-ben. HOM. A. 1749–85. 36 sírt tártunk fel.
Irodalom: HOM. Közleményei 1986. B. Hellebrandt Magdolna és a jelen tanulmány. HOM. Évk. XII/1973. A Herman Ottó Múzeum 1972. évi leletmentései.
10. *Kisgyőr–Bűbtetőről* 1981-ben jelentették, hogy bronz tüköröt és edényeket találtak. 1982-ben végzett itt leletmentő ásatást *Simán Katalin* és *S. Koós Judit*, de egyéb nem került elő. Ltsz.: 82.3.1–14. HOM. A. 1573–81.
Irodalom: S. Koós Judit: Szkíta-kori bronztükör Kisgyőrből. HOM. Évk. XXII–XXIII/1983–84. 29–35.
11. *Külsőbócs*. Ajándékként került a gyűjteménybe egy fazék és egy fenőkö. Ltsz.: 53.829.1.53. 800.0 1.
12. *Mád–Szilvásvölgy*. Szőlőtelepítéskor kőpokolásos szkíta sírok kerültek elő. Ltsz.: 65.33.5–9. HOM. A. 216–68.: MNM-ben is van anyag.
Irodalom: HOM. Évk. V/1964–65. A HOM. leletmentései és ásatásai 1964-ben. 451.
13. *Meszes–Barakonyi lejtő, vagy Karola-tető*. *Thuránszky István* 1936-ban nyolc urnasírt tárt fel. A leltárkönyv *Karola-tetőnek*, *Leszih Barakonyi-lejtőnek* írta a lelőhelyet. Ltsz.: 53.821.1–53.827.1., 53.986.1., 53.1052.1–3.

- Irodalom: Leszih Andor: Borsod megyei szkíta leletek. Folia Arch. I–II/1939. 12.*
14. *Mezőcsát–Páthy-dombról* edénytöredékek ismertek az 1935-ös ásatásból. Ltsz.: 53.833.1.
 15. *Mezőnyék és Hejőkeresztúr* között edénytöredék került elő, mely a Délborsodi Ármentesítő Társ. ajándékkaként került intézményünkbe. Ltsz.: 53.815.1.
 16. *Mezőkeresztes–Zöldhalompusztán* 1928-ban a Kubik család sírkertjében – mely egy halom volt – új sír ásásakor égett csontokra, aranszarvasra, láncra és apróbb leletekre bukkantak. *Márton Lajos és Feticch Nándor* végezték el a hitelesítő ásatást, melynek során a földben csak jelentéktelen cseréptöredékeket találtak.
Irodalom: Feticch Nándor: A zöldhalompusztai szkíta lelet. Archeologia Hungarica III/1928. Uő. A garcsinovói szkíta lelet. Arch. Hung. XV/1934. V. t. Leszih Andor: Borsod-megyei szkíta leletek. FA I–II/1939. 1.
 17. *Miskolc–Botond u. 20. számú ház mögött*, a Szentpéteri kapui építkezésnél öt szkítakori urna-sír került elő. A leletmentést *B. Hellebrandt Magdolna* végezte el. HOM. A. 1836–86.
 18. *Miskolc–Diósgyőr–Vasgyőr*, a *Kerekhegyen* vastárgyak kerültek elő. Ltsz.: 53.805.1–6.
Irodalom: S. Gallus–I. Horváth: A legrégebb lovasnép Magyarországon. Dissertationes Pannonicae II. 9. Budapest, 1939. LXVII. sz. 11–13. 15. LXVIII. sz. 1–18. Párducz Mihály: Skythenzeit im Karpatenbecken. Acta Arch. Hung. XXV/1973. 49. Uő.: Szkítakorunk etnikumának és kronológiai helyzetének kérdéséhez. Antik Tanulmányok XV/1968. 146.
 19. *Miskolc–Dudujka*. 1934-ben gepárdot ábrázoló tüköryélvég került elő. *Leszih Andor* hitelesítő ásatást végzett, de további lelet nem volt. Ajándék. Ltsz.: 53.751.1.
Irodalom: Leszih Andor: Borsod megyei szkíta leletek. Folia Arch. I–II/1939. 12.
 20. *Miskolc–Erenyő*. A szénosztályozó felett, hétvégi telken húzott szét az eke hamvasztásos szkíta sírt. A leletmentést *Hellebrandt Magdolna* végezte. HOM. A. 868–72. Ltsz.: 71.35.1–11.
Irodalom: A Herman Ottó Múzeum leletmentései 1971-ben. HOM. Évk. XI/1972. 695–696. Hellebrandt Magdolna: Adatok Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti topográfiájához. HOM. Közleményei 10/1972. 17–25. 1. kép. 1–6. A Herman Ottó Múzeum 1972. évi leletmentései és ásatásai. HOM. Évk. XII/1973. 602.
 21. *Miskolc–Kőlyuk II.* barlangban cserepet gyűjtöttek 1958-ban. Ltsz.: 79.38.1.
 22. *Miskolc–MÁV Fűtőháztól* ajándékként egy csupor ismert 1966-ból. Ltsz.: 67.22.1.
 23. *Miskolc–Repülőtéri homokbánya* területén *Kemenczei Tibor* végzett 1966-ban ásatást, s pár edénytöredéket talált. Ltsz.: 67.3.55–58. HOM. A. 552–68.
 24. *Miskolc–Régi katonai gyakorlótér*, az új gőzmalommal szemben. Edénytöredékeket ajándékoztak innen. Ltsz.: 53.818.1–3. *Miskolc–Sajó* mellett edénytöredékek kerültek elő. Ltsz.: 53.811.1.
 25. *Miskolc–Sajó-parti homokbánya* területéről származó edény- és bronzöredékeket vett a múzeum 1930-ban. Ltsz.: 53.807.1–5.
 26. *Miskolc–Újdiósgyőr*. Ajándékként égetett tál van innen a gyűjteményben. Ltsz.: 53.983.1.
 27. *Muhi–Kocsmadomb* területéről 1900 óta kerülnek a múzeumba leletek. Ltsz.: 53.754.1–794.5., 53.838.1–839.1., 53.1053.1., 53.1051.1. 1971-től a leletekre és a lelőhely kutatás-történetére lásd. *B. Hellebrandt Magdolna: Kelta korpusz. Muhi 418–454. Kézirat.*
 28. *Négyes–Nyárádka*. Orsógombot ajándékozott innen a Délborsodi Ármentesítő Társ. Ltsz.: 53.818.1.
 29. *Novajdrány*. A XVIII. században épült református templom kerítésének építésekor, a kiasott árokban hamvasztásos szkíta sír került elő. Ltsz.: 71.17.1–3. *K. Végh Katalin* végezte a leletmentést. HOM. A. 822–70.
Irodalom: Leletmentések és ásatások 1969–70-ben. HOM. Évk. X/1971. 514.
 30. *Nyékkládháza–Kisperes* pusztáról Borsod megye alispánja ajándékozott a múzeumnak 1928-ban bronz- és vastárgyakat. Ltsz.: 53.819.1–9., 53.1049.1., 53.1054.1.
*Irodalom: S. Gallus–I. Horváth: A legrégebb lovasnép Magyarországon. Dissertationes Pannonicae II/9. Bp. 1939. LXVII. t. 1–10. A községből a hejőkeresztúri Helytörténeti Múzeumba vittek tárgyakat, melyek építkezésnél kerültek elő. A Herman Ottó Múzeum 1973–74. évi leletmentései. HOM. Évk. XIII–XIV/1974–75. 139. A 3. számú kavicsbányában is kerültek elő korabeli leletek. A helyszínen *S. Kócs J.–L. Wolf M.* és *Simán K.* járt. Egy nyújtott és egy zsugorított csontváz sír is volt itt. HOM. A. 1683–83. Ltsz.: 88.3.1–7.*

Irodalom: A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletmentései 1983-ban. HOM. Évk. XXII–XXIII/1985. 84.

31. *Ónod és Nyékládháza közötti* nyéki úton edénytöredékek és vaseszközök bukkantak felszínre. 1949-ben ajándékként jutottak a múzeumba. Ltsz.: 53.832.1–8.
32. *Ózd vagy környéke.* A megszünt özdi múzeum anyagából ismert innen egy korsó. Ltsz.: 68.6.1.
33. *Prügy–Hegyhát-dűlő.* Edénytöredékeket és orsógombot gyűjtött *Megay Géza* 1954-ben. Ltsz.: 55.15.1–6. HOM. A. 306–68.
34. *Rátka.* Edény. Ltsz.: 77.9.1.
35. *Rudabánya.* Csiga és gyöngy került elő. Ltsz.: 53.831.1–2.
36. *Sajóőrös.* Jókai u. 19. és 31. számú házaknál 1981-ben kerámiát találtak, *Koós Judit* és *Lovász Emese* végezte a leletmentést (HOM. A. 1565–81.). 1985-ben a Jókai u. 31. sz. háznál hamvasztásos sír került elő, *B. Hellebrandt Magdolna* leletmentése (HOM. A. 1835–86.).
37. *Sajószentpéter–Homokbánya* a községtől két kilométerre, a borsodsziráki bekötőút mellett, az országúttól 200 m-re van. *Kalicz Nándor* 1957-es leletmentésekor egy nyílhegyet gyűjtött innen. Ltsz.: 64.8.16. 1962-ben edénytöredékeket ajándékoztak a múzeumnak a lelőhelyről. Ltsz.: 65.17.1–3., majd *Kemenczei Tibor* nézte meg a helyszínt, s ő is talált edénytöredékeket. Ltsz.: 65.16.1–3. (HOM A 340–68.), leletmentést 1962-ben folytattak (HOM A 341–68.), Ltsz.: 65.18.1.6–11. A temető kétritusú, kilenc sír került elő, 5 szórthamvas, 3 csontvázas s egy kelta.
Irodalom: A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai az 1959–63. évben. IV/1962–63. 236. o.
38. *Sárospatak–Apróhomok* területen homokbányászáskor néhány urnasírt találtak. HOM. A. 694–68.
Irodalom: A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai 1968-ban. HOM. Évk. IX/1970. 414.
39. *Sály* vagy *Geszti* területéről egy korongolt tál ismert. Ltsz.: 53.816.1. *Sály–Vízoldalról* edénytöredéket gyűjtött *Kemenczei Tibor* terepbejárás alkalmával. Ltsz.: 66.17.16.
40. *Szendrő-ún. Ördögúti Csengőbarlangban* 1933-ban *Megay Géza* végzett próbaásatást, melynek során az ismert tegezveret is előkerült. Régi ltsz.: 10717–10750, új ltsz.: 53.801.1–10.802. 1–4. Ajándékként került a múzeumba orsógomb, fenékök, gyöngy. Ltsz.: 53.803.1–4.
Irodalom: Fettich Nándor: A garcsinóvi szkíta lelet. Arch. Hung. XV/1934. XI. t. 4–8. Supka Ervin: Adatok a szkíta emlékműanyag eredetkérdéséhez. Bp. 1935. 1–50. 22. o. Leszih Andor: Borsodmegyei szkíta leletek. Foli Arch. I–II/1939. 12.
41. *Szerencs.* A Kölcsey u. 18. sz. ház előtt vízvezetékárok ásásakor került elő egy bronztükör nyele, egy bronz függő és egy pityke. A tükörnyél szarvasalakkal díszített. Szkítakori temető van a területen.
Irodalom: Leletmentések és ásatások 1969–70-ben. HOM. Évk. X/1971. 514.
42. *Szirma–Sajó-part, Sós-kás.* Cserepet vásárolt innen 1947-ben a múzeum. Ltsz.: 58.68.2.
43. *Szirmabesenyő, vagy környéke.* *Szirmai Alfréd* gyűjteményéből került ajándékként a múzeumba pár tárgy. Ltsz. 53.837.1–2., 53.982.1–5., 53.984.1–35.
Szirmabesenyőről valók a ltsz.: 53.1061.1., 53.1062.1.
Irodalom: Leszih Andor: Borsodmegyei szkíta leletek. FA I–II/1939. 13. Arch. Ért. 1897. I. 10. kép. Botyán A. Rég. Füz. 1/1955. XXIX. t. 13–22. XXXIII. 7–17. 27–28.
44. *Taktaszada.* A Takta-parton, a község belterületén vízvezető árok ásásakor szkítakori urnasír került elő. A leletmentéskor 1967-ben még négy urnasírt bontottak ki. Ltsz.: 69.36.1–11. HOM. A. 425–68.
Irodalom: K. Végh K.–Kemenczei T.: A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai 1967-ben. A tsz-istálló mellől edény és lándzsa töredéke bukkant felszínre 1966-ban. Ltsz.: 77.4.4–5.
45. *Tarcal.* Az Állami Gazdaság területén 1960–61-ben *Megay Géza* végzett leletmentést. Ltsz.: 60.35.1–12., 62.67.1., 62.72.1–18.
Irodalom: A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai az 1959–63. évben. HOM. Évk. IV/1962–63. 234.
46. *Tiboldaróc?* Két edény szerepel ezzel a lelőhelymegnevezéssel. Ltsz.: 53.835.1., 53.836.1.
47. *Tiszakeszi–Fáy-kert.* Ajándékként tart nyilván a leltárkönyv innen két edényt, orsógombot, vascsákányt, bronzkarikát. Ltsz.: 53.804.1–2., 53.812.1., 53.820.1., 63.799.1.

Irodalom: Leszih Andor: Borsodmegyei szkíta leletek. FA I–II/1939. 12. Bottyán Á. Rég. Füzet. 1/1955. XXIX. t. 23.

48. *Tiszadorogma.* Fenőkövet ajándékoztak innen. Ltsz.: 53.817.1.
49. *Tiszalúc.* Ajándékként került innen egy üvegyöngy a gyűjteménybe. Ltsz.: 53.809.1.
50. *Tiszatarján–Uradalmi szőlő.* 1929-ben urnát találtak, s ajándékoztak a múzeumnak a lelőhelyről. Ltsz.: 53.810.1.
51. *Tiszavalk–Kenderföldek. Patay Pál* 1966–67. és 1975. évi ásatásai alkalmával kerámiaanyag került elő. Ltsz.: 72.11.263–265., 309–312.346., 78.2.14.
52. *Tokaj környéke.* A tokaji múzeumtól átvett anyagban edénytöredékek voltak. Ltsz.: 68.7.130–131.
53. *Karcsa–Felszabadulás u.* Nagy Géza a múzeumnak ajándékozott egy füles, kettős konikus korsót és edénytöredékeket, melyek pinceásáskor kerültek elő.
Irodalom: B. Hellebrandt Magdolna–Lovász Emese: A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletmentései 1985–86-ban. HOM Évk.
54. *Taktaharkány–Újvilág tanya.* 1954-ben edényeket, edénytöredékeket és orsógombot leletmentett *Kazacsay Ferencné Gnant Pálma.* Ltsz.: 62.63.1–5.
55. *Monaj.* 1886-ban Csoma J. ásatott egy halmot, melyben hamvasztásos sírleletek voltak.
Irodalom: Fettich N.: A zöldhalompusztai szkíta lelet. Arch. Hung. III/1928. 18.
56. *Szendrő–Temetődomb.* Rinter Árpád egy hamvasztásos sírt talált itt 1987-ben. Ltsz.: 88.2.1–6.

SKYTHENZEITLICHES GRÄBERFELD IN KESZNYÉTEN–SZÉRÜSKERT (GRABUNGSERGEBNISSE DER JAHRE 1984–85)

(Auszug)

In das Herman Ottó Museum zu Miskolc kam 1972 als Streufund eine Lanze (Abb. 1.) und ein scheibengedrehtes Gefäß. Der Fundort (Abb. 2.) liegt in dem vom Sajófluß und von der Theiß umgebenen Dreieck, am westlichen Rand der Gemeinde Kesznyéten. 1984 anlässlich der Fundbergung, sodann bei der 1985 folgenden Ausgrabung kamen 36 Gräber zum Vorschein, u. zw. 13 Skelett- und 23 Brandgräber. W–O orientiert sind sechs, SW–NO orientiert vier Gräber, wo die Toten mit eingezogenen Armen, hochgezogenen Füßen bestatten wurden. Zwei Gräber waren SO–NW orientiert, mit fast gestrecktem Skelett. Für eine präskythische Tradition hält es J. Gy. Szabó, falls der rechte Arm gestreckt und der linke in diese Richtung eingebogen ist. In Kesznyéten in Grab 21 war eine solche Bestattung. (Abb. 3.)

Beachtenswert sind die *Doppelgräber*. Bei den Gräbern 4., 5., 10., 11. konnte beobachtet werden, daß sich neben einem Skelettgrab ein Brandgrab befand. *Steine* kamen in drei Gräbern vor, bei den Bestattungen 5., 13., 16. Bei Grab 24 (Abb. 4.) kann man an eine Leichenverstümmelung denken.

Holzkohlenreste sahen wir im Skelettgrab 15 vor den oberen Schienbeinen und bei den linken Knöchelbeinen.

Bei *Keramiken* kommen scheibengedrehte und handgemachte Gefäße gleichermaßen vor. Beachtenswert ist die 1. Beigabe des Grabes 22, ein handgeformtes, tonnenförmiges Gefäß (Abb. 5., 3.), unter dessen eingezogenem Rand in den Ton waagerechte gestrichelte Linien eingetieft sind, sodann ist die Oberfläche auf dem Bauch des Gefäßes, von der Mitte an in zwei Richtungen, von oben bis zum unteren Teil des Gefäßes von bogenförmigen Linien ausgefüllt. Unter dem Rand zu beiden Seiten, einander gegenüber liegt je eine längliche Griffklappe, die in senkrechter Richtung durchbohrt ist. Die Verzierung und das Aufhängen des ganzen Gefäßes ist in der Keramik in diesem Zeitalter ungewöhnlich. Párducz kennt ein aufhängbares Gefäß aus Vámosmikola aus Grab 18^{47–48}, ein weiteres ist aus Kisteles bekannt.⁴⁹ Zu erwähnen ist noch die Schüssel

des Grabes 12 (Abb. 5., 1.), mit eingezogenem Rand und innen wurde die Seitenwand gänzlich mit einem eingeläteten Netzmuster verziert.

Lanzen kommen verhältnismäßig selten vor, sie sind weidenblattförmig.

Eine *Streitaxt* fand sich in Kesznyéten in Brandgrab 26. Laut Párducz gehört sie zur 4. Variante des I. Typs. Eine *dreiflügelige, bronzene Pfeilspitze mit Tülle* (Abb. 5., 5.) bildete die Beigabe des weiblichen Brandgrabes 13. Eisenmesser wurden in vier Gräber, Bronzering mit Öse in die Gräber 12 und 27 gelegt. Von den Schmuckgegenständen können wir einen Spiralanhänger, aus Bronzedraht tordierten ovalen Schmuck paarweise sehen, die Perlen sind aus mannigfaltigem Material und von verschiedener Form, Ton- (Abb. 5., 6–8.), Bernstein- und Glaspastaperlen kommen unter ihnen gleicherweise vor. Bronzene Armringe waren paarweise im Grab (Abb. 6., 4.), auch ein eiserner Armring kam ans Tageslicht und es wurden z. B. in Grab 12 insgesamt 9 Schnecken gefunden. Es konnten auch mangelhafte Gegenstände in den Gräbern wahrgenommen werden (z. B. Abb. 5., 2.) und es fiel auch auf, daß als Beigaben Tierknochen nicht hingelegt wurden. Die Übersicht des Fundmaterials der Gräber erleichtert eine zusammenfassende Tabelle (Abb. 7.).

Die 36 Gräber von Kesznyéten–Szerűskert können also laut Párducz in die Gruppe der sog. skythenzeitlichen Kultur des Alföld gereiht werden. Den Anfang der Belegzeit des Gräberfeldes datiert die dreiflügelige, bronzene Pfeilspitze auf die zweite Hälfte des 5. Jhs, sein Ende setzen, wie auch im Falle von mehreren Gräberfeldern des Alföld (Szentés–Vekerű, ¹¹⁶ Csanytelek–Újhalastó, ¹¹⁹ Orosháza–Gyopáros¹²²), die unter den Beigaben vorkommenden keltischen Gegenstände, in Kesznyéten der Krug des Grabes 11 (Abb. 6., 5.) auf das 4. Jh. Der Begriff des skythisch-keltischen Zusammenlebens ist in der Fachliteratur bekannt. Diesen Gedanken untermauert auch das in Muhi–Kocsmadomb erschlossene Gräberfeld,¹²⁶ wo unter den zum Vorschein gekommenen 45 (+ Leszih I–VI und A–G) Gräbern 15 keltisch sind bzw. keltisches Fundmaterial enthalten. Es wurde ein gemeinsames Gräberfeld belegt, obwohl zu erwähnen ist, daß sich in den skythischen Gräbern bloß Eisenmesser befanden, während die drei Eisenschwerter eindeutig Zubehöre eines keltischen Grabes sind.

Die skythenzeitlichen Fundorte des Komitats Borsod-Abaűj-Zemplén führt Abb. 8. vor.

Magdolna B. Hellebrandt